

Marina Gržinić

Politiziranje i ponovno ispisivanje protupovijesti: za novu politiku osnaživanja i interveniranja

Za ovo festivalsko izdanje predlažem program koji sadrži osam različitih pozicija. One su predstavljene izborom kratkometražnih i dugometražnih, dokumentarnih i eksperimentalnih videoradova i filmova. Okupila sam ih s namjerom politiziranja i ponovnog ispisivanja protupovijesti koje napadaju hegemonijske, diskriminatorne i rasizirane režime bijelog, heteroseksualnog, kao i naturalizaciju državljanstva upravljenog od strane nacije-države. Ovaj program ozbiljno kritizira rasiziranu podjelu rada i naturalizirane povijesti kolonijalizma i suvremenih oblika kolonijalnosti (kolonijalizma bez kolonija). Ovi oblici rezultat su rasizacije kapitala (sustava rasizma, diskriminacije i razvlaštenja) te su kao takvi direktno povezani s gotovo zaboravljenim kolonijalizmom, gotovo sveopćim prihvaćanjem imperijalnog ratnog stroja i militarizacije sviju razina društvenog, ekonomskog i političkog u stvarnosti neoliberalnog financijskog globalnog kapitalizma. Globalni neoliberalni financijski kapitalizam proces je financijalizacije koji, između ostalog, preuzima prostor umjetnosti i kulture i koristi ga za pranje novca te uvelike iskorištava novu ekonomiju pažnje koja afektivni rad čini sudionikom u reprodukciji kapitalizma na globalnoj razini, a očituje se u nizu novih načina akumulacije kapitala i moći u nezapamćenim razmjerima.

Slike i (ne)narativi, posebno oni nastali u centru najvećih showbusiness produkcija i u centru akumuliranih digitaliziranih imaginarija, u velikoj mjeri doprinose financijalizaciji života, subjektivnosti, afekta i rada. Program nije zamišljen kao specijalistički kustoski izbor. Ovi videoradovi i filmovi okupljeni su kao prijedlog konstituiranja paradigmatskog prostora za intervenciju u kojem su društvene, političke, kao i estetske kontradikcije, dubinski artikulirane radi razvijanja opozicije intenziviranoj militarizaciji naših života, upornom procesu rasizacije i diskriminacije te mjerama koje sprečavaju (ponovno) ispisivanje alternativnih protupovijesti. Iz tog razloga program je u prvom redu posvećen naglašavanju političkog statusa slike i narativa koji predstavljaju ključne kontradikcije globalnog neoliberalnog financijskog kapitalizma, a uključuje radove Adele Jušić, Lane Čmajčanin, Nevline Nnaji, Anje Salomonowitz, Heiny Srour, Aine Šmid, Zvonke T. Simčić i Marine Gržinić.

Središte programa na presjecištu je triju linija bitnih za globalni kapitalizam: intenzivirana militarizacija života, politike i rada; status čovjeka i dehumanizacijski procesi kao rezultat djelovanja kapitalističkog ratnog stroja i, na samom kraju, pitanje slobode, moći djelovanja migranata, moći djelovanja LGBTQ populacije u bivšem istočnoeuropskom prostoru, s posebnim naglaskom na bivšu Jugoslaviju, i moći djelovanja, osnaživanja i pozicioniranja pokreta crnih žena

u Americi. Sve spomenute linije omogućavaju nam da zahvatimo procese nasilne rasizacije i diskriminacije, eksploatacije i razvlaštenja koje vrši pritisak na političke subjektivnosti i njihove (još uvijek) nenapisane povijesti. Ovaj program svojim osnovnim zadatkom smatra razmatranje baš tih subjektivnosti i njihovih povijesti. Jedan od prijelaza kojima se bave autorice čiji su radovi zastupljeni u ovom programu je prijelaz od biopolitike prema nekropolitici. Biopolitika, kako ju je definirao Michael Foucault u 1970-ima, odnosno ono što ja kratko sažimam frazom "učini da žive, pusti da umru", bila je u Prvom (Zapadnom) svijetu dominantni način vladanja nad životom i njegovim upravljanjem. Kapitalistički Prvi svijet tijekom 1970-ih, suočen s prijetnjom socijalizma, pružao je ugodan život, ali isključivo onima koji su pojmljeni kao "prirodni" državljani kapitalističkih nacija-država Prvog svijeta. Ostala dva svijeta puštena su da umru i samo su s vremena na vrijeme bili interesantni kapitalističkom Prvom svijetu i to u mjeri u kojoj su imperijalne i kolonijalne nacije-države osjećale potrebu vojnim ili paravojnim sredstvima suzbiti dekolonizacijske borbe ili napasti socijalizam. To se događalo uglavnom kad je "apsolutna demokracija" privatnog vlasništva i viška vrijednosti, dvaju temeljnih stupova kapitalizma, bila izazvana. Tako su bivše kolonijalne zapadnjačke države život s one strane "željezne zavjese", kao i onaj na drugim kontinentima, pustili da umre (kao što sugerira izraz "učini da žive, pusti da umru"). Usporedno s tim, migranti (od ekonomskih do političkih izbjeglica) u kapitalističkom Prvom svijetu nisu postojali, jednostavno nisu bili uključeni u demokratske procese, zato ne čudi što su su ti nekad izmješteni ljudi danas postali građani drugog reda ili oni kojima je status građanina zanižan.

Film Anje Salomonowitz, *727 dana bez Karama* (2013.), dokumentarac je posvećen tekućoj debati o azilima i migrantskim zakonima te posebno ocrtavanju, na primjeru Austrije, teškoća ljudi u miješanim vezama i brakovima. To je film u kojem su heteroseksualni i homoseksualni parovi zarobljeni u meandru nemogućnosti i gdje odluka građanina nacije-države da uđe u vezu s nekim tko dolazi iz tzv. Trećeg svijeta – od Afrike do Latinske Amerike, Azije ili nešengenske države u Europi – ne predstavlja samo izazov, nego pravu katastrofa. Ljudi nad kojima administracija trenira strogoću, razdvojene obitelji čiji su članovi gurnuti u bijedu, djeca razdvojena od jednog roditelja i bez prava na doplatak, to su posljedice intimnih odnosa s partnerima koji nisu odgovarajući (partnerima krive rase). Težak pritisak trpe i nekad privilegirani građani nacije-države (Austrijanci) koji su se odlučili ogriješiti o nepisani zakon globalnog kapitalizma – zakon brutalnih geopolitičkih podjela koje razdvajaju ljude ovisno o tome na kojoj se strani kolonijalne podjele nađu. Ono čemu svjedočimo danas je brutalno intenziviranje biopolitičkog režima života u odnosu na 1970-e. Ovo intenziviranje Achille Mbembe nazvao je nekropolitikom. Nekropolitika je pojam koji je Mbembe skovao prije desetak godina na temelju vlastite analize Afrike kao postkolonije. Nekropolitika se usredotočuje na novu logiku kapitala i procese geopolitičke demarkacije zona nastalih

mobilizacijom ratnog stroja; nekropolitička akumulacija kapitala rezultat je potpunog izvlaštenja i podređivanja života smrti. Dakle, ako je Foucaultova biopolitika, pojam između biosa (ŽIVOTA) i politike, te može aksiomatski biti označen kao "učini da žive, pusti da umru", onda nekropolitika, pojam između necrosa (SMRTI) i politike, treba aksiomatski biti označen kao "pusti da žive, učini da umru". Velika je razlika između djelovanja koje nekom omogućuje da živi, odnosno pružanja struktura i postrojenja bitnih za život, i dopuštanja nekom da (pre)živi. Ovaj drugi slučaj predstavlja strukturu čiste biopolitike napuštanja koja je zapravo nekropolitika. Na nekropolitički način sad se kažnjavaju domaći građani nacija-država koji ostaju napušteni u meandrima zakona i administrativnih stavaka kao i oni koji dolaze iz tzv. "Trećeg svijeta". Njih se, zajedno s njihovim partnerima, ubacuje u ciklus siromaštva, deprivacije i isključivanja.

Nekropolitika upravlja životom iz perspektive smrti pretvarajući život u puko postojanje ispod životnog praga. Taj je proces povijesno razotkriven u radu Nevline Nnaji *Neispričane priče: crnkinje u borbi za građanska prava* (2013.). Ovaj film je dugometražni dokumentarac koji naglasak stavlja na marginalizaciju crnih žena kako u Crnoj snazi, tako i u nekim feminističkim pokretima. Moćni glasovi crnih žena iz prošlosti i sadašnjosti govore o iskustvima nekadašnjih crnih aktivistkinja i rasizmu prisutnom u feminističkom pokretu s posebnim naglaskom na suočavanje s manjkom empatije bijelih feministkinja i njihovog nerazumijevanja nekih pitanja od velike važnosti za obojene žene. Film također sadrži razne arhivske materijale iz 1960-ih i 70-ih koji svjedoče o očitim razlikama u socioekonomskom statusu i političkim prioritetima između bijelih i obojenih feministkinja. Nnaji u svom pregledu povijesti pokreta crnih žena upućuje na njihovu dvostruku podređenost; do 1970-ih bile su podređene ne samo američkom patrijarhalnom kapitalističkom sistemu, nego i rasiziranoj rodnoj podjeli rada. Svaki oblik rada, djelovanja i političkog aktiviranja morao je biti ostvaren u kapitalističkom režimu povezanom s dominacijom bijele rase. To je moguće zahvatiti ne samo u obliku usmenih svjedočanstava, nego i uključivanjem u film dokumentarnih materijala koji nikad nisu trebali postati dijelom nekog umjetničkog djela. Tim uključivanjem predstavljena nam je povijest rada, djelovanja i politike o kojima dosad nismo ništa čuli niti smo ih, sasvim doslovno, ikada vidjeli. Film pokazuje kako je nekropolitika putem napuštanja, nasilnog podvrgavanja i rasiziranja bila prisutna već 1970-ih u američkom kontekstu. Nnaji nam pokazuje kako rad, klasa i rod u tom trenutku nisu bili neregulirani od strane kapitalizma, već temeljito rasizirani. Rasizirani ljudi (nova kategorija ne-ljudi), koji su također subjekti u filmu Anje Salomonowitz, tvore danas novu populaciju siromaha, populaciju ljudi na koje se gleda kao na nešto niže od ljudi. Ove rasizirane populacije su nova klasa. Jasno je da neoliberalni globalni finansijski kapitalizam sa svojim režimom privilegiranja bijele kože ubrzano napušta strukture života i odlučno odbija zahtjeve za unapređenjem života i jednakošću. Snažno

rasizirana povijest američke države i njezinog građanskog tijela je naša povijest prisutna ovdje i sada.

Videofilm *RELACIJE: 25 godina lezbijske grupe ŠKUC-LL*, Ljubljana Marine Gržinić, Aine Šmid i Zvonke T. Simčič predstavlja marginalizaciju lezbijske i LGBT zajednice u Sloveniji i šire, u bivšoj Jugoslaviji, kao i njihovu borbu za svoja prava. Film se sastoji od intervjua, dokumenata, umjetničkih projekata, političkih nastupa i kritički intoniranih govora. U njemu se također govori o Europi, globalnom kapitalizmu i lezbijskom statusu danas. Druge dotaknute teme su savezi, povijesti i odnosi feminizma, gay, transrodnih i queer kretanja, gramatika homoseksualnosti i AIDS. Iznijeta je također i oštra kritika diskriminacije, rasizma i fašizma u današnjoj Europi. Film pokazuje genealogiju uporne reprodukcije mjesta građanina drugog reda na kojeg je lezbijska i LGBTQI populacija bila desetljećima preplaćena. U pitanju je svjedočanstvo nevjerojatne snage lezbijskog pokreta, njegovog umjetničkog i kulturnog potencijala, kritičkog diskursa i emancipatorne politike koju je gajio.

Filmovi koje su snimile Gržinić, Šmid, Simčič, Nnaji i Salomonowitz središnje mjesto dodjeljuju usmenoj povijesti; političko pozicioniranje odvija se u međugri fikcije i dokumentaristike pri čemu je glavna uloga dodijeljena akterima i aktantima u borbi za prava i moć djelovanja. Time smo se približili sljedećoj stavci u programu, filmu Heiny Srour *Leila i vukovi* (1984.). To je jedini nesuvremeni film, ako gledamo godinu završetka njegovog snimanja ili pak godinu početka snimanja (Srour je trebalo sedam godina da ga dovrši). *Leila i vukovi* istražuje često skriveni život i rad arapskih žena u Palestini i Libanonu, a struktura mu je slična strukturi "Arapskih noći". Srour je jednom prilikom rekla: "Mi koji dolazimo iz Trećeg svijeta moramo odbiti ideju filmske naracije koja je utemeljena na buržoaskom romanu devetnaestog stoljeća skupa s njegovom predanosti harmoniji. Kolonijalne sile previše su rastrgale naše društvo da bi mu lijepo skrojeni scenariji pristajali." U njezinom filmu "vukove" treba potražiti među ljudima: to su muški predatori koji vječno vode ratove ne pitajući za cijenu. Srour daje prilog borbi za nekoliko emancipacijskih politika; želi da žensko djelovanje bude postetničko i depatrijarhalizaciju kao opći stav koji treba izdvojiti od pojedinačnih etničkih, religijskih i patrijarhalnih konteksta koji su usko povezani s kolonijalizmom kojem su podvrgnuti Palestina, Bliski istok i cijeli arapski svijet. Heiny Srour izražava jasan politički zahtjev za dekolonizacijom kolonijalne povijesti Palestine koja zauzdava djelovanje, politiku i sam život. Imperijalni kolonijalizam koji nameće rat, izvlašćuje i nasilno podvrgava sve svojim ciljevima preobrazio je čitav prostor u područje eksploatacije, segregacije i rasnih podjela. Film pokazuje kako je svaki aspekt društva, od mita do arhiva, re/konstruiran pod pogledom kolonijalizma koji je tu da disciplinira. Kolonijalizam se u Palestini izravno odnosi kako

što je prikazano u filmu na sustavno, birokratski, pod okriljem države izvršenog genocida (holokausta) šest milijuna Židova i drugih Europljana sa strane nacističke Njemačke i njenih suradnika, prije i u vrijeme Drugog svjetskog rata. Film prikazuje kako su dva sustava brutalnog rasiziranja, pokoravanja i razvlaštenja izgradili Bliski istok / Arapski svijet i Europu.

Intenziviranje militantnog kolonijalizma i ratnog stroja koje upravlja načinom viđenja, afektima i životom, tema je koju u svojim videoradovima obrađuju Adela Jušić i Lana Čmajčanin, svaka posebno, ali i u zajedničkom videoprojektu. Njihovi filmovi obrađuju postdejtonsku stvarnost Bosne i Hercegovine, odnosno razdoblje koje je uslijedilo nakon što je rat, koji je trajao od 1992. do 1995., završio te je postignut mirovni sporazum. Bivša Jugoslavija tijekom 1990-ih bila je u središtu imperijalnih ratova koje su započele različite političke elite, njihove pristaše i paravojne snage. Čmajčanin i Jušić bave se ratom u Bosni i Hercegovini i genocidnom logikom teritorijalnog osvajanja na prostoru bivše Jugoslavije. Prije nego što detaljnije predstavimo njihov rad, nužno je reći da su Bosnu i Hercegovinu svojim bojištem učinili Slobodan Milošević – bivši srpski nacionalistički turbogenocidni političar okružen krvožednim političkim i vojnim elitama – i vojne i paravojne postrojbe i elite oko Franje Tuđmana, ništa manje ubilački nastrojenog hrvatskog nacionalističkog političara. Između ta dva pola ostali su "ostali" Bosanci koji su se od ljudi koji su živjeli u multikulturalnoj sredini preobrazili u Muslimane. Ovakva podjela dovela je do genocida koji su provele državna vojska i paravojne srpske grupe u Srebrenici (8 000 muškaraca i dječaka ubijeni su na licu mjesta, a tisuće bosanskih žena mučene su, silovane ili ubijene). Rat je okončan Daytonskim sporazumom koji je u međunarodnim okvirima pravno sankcionirao i institucionalizirao predatorsku logiku podjele Bosne i Hercegovine. Jušić i Čmajčanin u svojim radovima potanko istražuju ove teme, ali također – za razliku od dosad snimljenih videa i filmova – pokušavaju ponovno promisliti pitanja performativnosti, vizualnosti, izgovorene riječi i predanog dokumenta.

Lana Čmajčanin u svom videouratku *Predsjednica* (2005.) donosi šokantno svjedočenje mlade žene koja je silovana i mučena tijekom rata u Bosni i Hercegovini, rabeći pritom facijalne izraze i tjelesne geste tipične za političare, govornike i/ili diktatore. Tekst svjedočanstva preuzet je iz knjige "Molila sam ih da me ubiju: zločin nad ženom BIH" koju je 2000. godine objavio Centar za istraživanje i dokumentaciju Saveza logoraša BIH. Uz šokantno svjedočanstvo koje pobuđuje osjećaje tuge, empatije, gnjeva, pa čak i srama, dok gledamo ovaj film, čini nam se da njegova autorica snažno naglašava kontrast između onoga što vidimo i onoga što čujemo. *Predsjednica* umjesto uvidavnosti prema temi o kojoj nitko ne voli govoriti izaziva gnjev i poziva na političko pozicioniranje, dok se zbog upotrebe performativnih političkih modusa, koje inače redovito rabe

bosanskohercegovački i europski političari, šokantni iskaz prazni od svog sadržaja. Njihove egzaltirane geste i velika obećanja svode se na jedno veliko ništa.

Adela Jušić u svom videoradu *Snajperist* (2007.) bavi se svojim ocem koji je služio u bosanskoj vojsci od 1992., a njegov zadatak bio je hvatanje srpskih snajperista koji su pucali po civilima kršeći tako ljudska prava. Ovaj rad je vizualno impresivno propitivanje statusa koji su imali očevi i djedovi u zadnjih dvadeset godina. Uloga vanprizornog glasa naglašeno je (re)konceptualizirana, a među drugim zanimljivostima valja istaknuti baratanje s motivom postajanja crvenom točkom na ekranu (kao početnom točkom autoričine videoanimacije). *Kad umrem, radite šta hoćete* (2011.), drugi rad ove autorice, posvećen je linijama koje dijele sjećanje od povijesti; ondje gdje je povijest zakazala, osobno sjećanje vraća se s osvetom. Jušić je snimala samu sebe dok je bojala kosu svoje bake. Nakon što je baka preminula, Jušić je zapisala sve one priče koje joj je baka pričala i one do nas dopiru vanprizornim glasom, kao začudni narativni dio njenog rada.

U zajedničkom videoperformansu Lane Čmajčanin i Adele Jušić *Ja više nikad neću pričati o ratu* (2011.), posvećenom poratnoj situaciji u Bosni i Hercegovini, ove umjetnice obećaju jedna drugoj (zakletva je performativ) da više neće govoriti o ratu i opsesivno, uvijek iznova, ponavljaju tu zakletvu. Opsesivna narav performativa razotkriva cirkularnost koja uvjetuje društvenu, ekonomsku i političku teksturu Bosne i Hercegovine koja je još uvijek nekropolitički podložna ratu. Sablast (re)konstruira uvijek iznova cijeli njen teritorij skupa s njegovim nezapisanim povijestima i zaboravljenim zvjerstvima te stalno gura zemlju prema zaboravu i siromaštvu; Bosanci danas ne smiju lako ući u Europsku uniju, a zemlja je podijeljena (rastrgana) u post-ultranacionalističke enklave koje onemogućuje normalan život ljudima koji u njima žive. Autorice izražavaju razne emocije koje izaziva stalno pričanje o ratu, a upravo je to pričanje ono što nacionalističke stranke drži na vlasti.

Coda: Program konceptualno-politički sačinjavaju samo ženske, transfeminističke, transrodne i transrodne pozicije. On ispituje mjesta, narative, povijesti i priče koje se nalaze u središtu militantno-crnih-post-bijelih-transrodnih i transfeminističkih pozicija u filmu. Njegovi interesi leže u ispitivanju artikulacije ovih pozicija u formatu filmova i videoradova te, šire, u umjetničkim i kulturnim praksama koje mogu sudjelovati u proizvodnji bitnih projekata za budućnost, projekata koji bi žestoko potkopali i naveli ljude da se usprotive kapitalističkom režimu rasizacije, bijele dominacije, proizvodnji ne-ljudi i reprodukciji siromašnih ljudi koji su otpisani kao višak ili otpad.

Preveo: Ante Jerić